

Anatol EREMIA

Ortografierea numelor geografice



A.E. – dr. hab., cercetător conferențiar, lingvist, specialist în onomastică. A editat 25 de cărți, cele mai recente fiind *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006; *Dicționar geografic universal*, Chișinău, 2008; *Localitățile Republicii Moldova. Ghid informativ documentar*, 2009.

Toponimia e istoria nescrisă a țării, e graiul viu de secole și milenii al poporului. Numele de locuri și localități reflectă principalele momente din viața materială și spirituală a oamenilor: tradițiile, obiceiurile, credința, ocupațiile. Fiecare nume exprimă un anumit conținut semantic, ne comunică o anumită informație lingvistică, istorică, geografică, sociologică. Nume lipsite de semnificație nu există, după cum nu există cuvinte fără utilizare, fără valoare funcțională în limbă. De aceea numele topice nu pot fi modificate sau substituite la întâmplare, cu orice ocazie și după placul fiecăruia.

Ca disciplină științifică toponimia dispune de anumite legi și norme care trebuie cunoscute și respectate. Or, în trecut, în condițiile vicisitudinilor de ordin istoric și social, nu s-a ținut cont de importanța științifică și cognitivă a numelor topice, fiindu-le neglijate astfel particularitățile lingvistice, statutul lor de unități onimice [1, p. 33-45].

În baza surselor documentare se poate afirma cu certitudine că, la începutul sec. al XIX-lea, toponimia basarabeană reprezenta un sistem onimic unitar, demult constituit, bine organizat din punct de vedere lexical și structural-derivațional, având ca bază de formare și dezvoltare fondul de cuvinte și mijloacele de-

rivative ale limbii române. Și în toponimie se aplica principiul fonetic de ortografiere a numelor proprii, scrierea deci urmând pronunțarea.

Începând cu anul 1812, după instaurarea regimului țarist de administrare în Basarabia, vieții publice locale i s-au impus restricții de ordin social, economic și cultural: colonizarea teritoriului, mai cu seamă a Bugeacului, cu locuitori din regiunile și guberniile imperiale și cu bejenari sud-dunăreni; dezmoștenirea latifundiilor și impozitarea exagerată a țăranilor locali; desființarea școlilor cu predare în limba română și înlocuirea lor cu școli rusești; sistarea efectuării în limba română a lucrărilor de secretariat și introducerea obligatorie a limbii ruse ca limbă oficială în biserică și în instituțiile de stat; interzicerea predării limbii române în licee și gimnazii; suspendarea editării cărților și ziarelor în limba română; restructurarea administrației publice și organizarea provinciei în „uiezuri” și „voloste” etc.

Schimbările din viața socială și-au găsit reflectare și în nomenclatura topică basarabeană, acestea constând, de fapt, în distrugerea sistemului toponimic autohton și destrămarea structurii sale interne. Din inițiativa autorităților țariste nomenclatura noastră topică a fost supusă unei revizuirii radicale și totale. Substituirea numelor românești de sate, desființarea multor localități vechi cu nume autohtone, atribuirea de forme și structuri străine denumirilor ce urmau să fie lăsate în circulație, deformarea acestora până la imposibilitatea de a mai putea fi recunoscute și identificate – iată însemnele unei activități și atitudini răuvoitoare a oblăduitorilor pripășiți pe aceste meleaguri, mărturiile unei politici feroce de deznaționalizare și rusificare a populației băștinașe.

Și în perioada postbelică, în condițiile socialismului vulgar, politica lingvistică nechibzuită a influențat negativ onomastica națională în general și toponimia în special. Cu și din inițiativa demnitarilor locali a continuat nefastul proces de „zdruncinare” a întregului sistem onomastic, substituindu-se astfel numele multor sate și dându-li-se fără niciun motiv și fără niciun temei alte denumiri, convenabile și în spiritul regimului de administrare sovietic. Circa 200 de sate au dispărut de pe hartă în urma comasării sau a desființării satelor respective, considerate de autorități ca fiind lipsite de perspectivă.

„Cioplite” sub calapodul bilingvismului artificial, inventat și oficial declarat, au devenit de nerecunoscut și unele nume de râuri, râulețe, la-

curi: *Baltița, Barcuț, Botnișora, Ciugur, Kagul, Kogilnik, Formosa, Fundoia, Ghertop (Gârtop), Ghirla, Ișnoveț, Izvorî, Reut, Skinosa, Valeturkova*, în locul celor autentice și corecte: *Băltița, Bărcuțul, Botnișoara, Ciuhur, Cahul, Cogâlnic, Frumoasa, Fundoia, Hârtop, Gârla, Ișnovăț, Izvoare, Răut, Schinoasa, Tinosul, Valea Turcului* etc.

A avut de suferit și nomenclatura urbană națională. Prin redenominații tendențioase, Chișinăul, de exemplu, a fost în fond lipsit de tradiționalele sale denumiri. Străzilor dintr-un cartier întreg, din partea de sud-vest a orașului, li s-au atribuit denumiri ce nu au nici o legătură cu meleagurile noastre, făcând să apară aici o „Nouă Siberie”: *Amurskaia, Angarskaia, Eniseiskaia, Irkutskaia, Tomskaia, Usuriiskaia* etc.

Revenirea la grafia latină și adoptarea normelor ortografice unice în istoricul an 1989 au avut drept rezultat și reglementarea onomasticii naționale pe bază de noi principii. Au fost elaborate reguli privind ortografierea și transcrierea (transliterarea) în alte limbi a numelor topice basarabene. Acestea, în linii mari, au fost expuse în lucrările cu caracter normativ apărute ulterior [3, p. 135-136; 4, p. 124-1255; 5, p. 52-53, 59-61].

Actualmente intensificarea relațiilor și contactelor între oameni pe plan intern, dar mai cu seamă intensă colaborare între statele și națiunile de pe glob în cele mai diferite domenii (politic, economic, cultural etc.) presupune utilizarea unor terminologii și nomenclaturi geografice adecvate și exacte. Neglijarea principiilor de scriere și a normelor de pronunțare a numelor geografice provoacă neînțelegeri și confuzii de tot felul, complicând astfel comunicarea.

În cele ce urmează, pentru numele geografice din Republica Moldova, venim cu unele recomandări practice în lumina principiilor generale deja stabilite și în parte formulate în literatura de specialitate [2, p. XXI-XXXIII; 5, p. 52-53, 59-61]. Aceste recomandări sperăm să-și găsească aplicare în diferite domenii de activitate – învățământ, presă, radio, edituri, telecomunicații, transport – fiind de real folos specialiștilor de larg profil, cadrelor didactice, redactorilor, editorilor, ziariștilor, tuturor celor care doresc să contribuie practic la reglementarea scrierii numelor geografice.

1. Numele geografice românești se ortografiază prin utilizarea literelor alfabetului latin și în conformitate cu normele limbii române actua-

le: *Alexandrești, Bulboaca, Cășlița-Prut, Drăgușeni, Geamăna, Hârtopul Mare, Iezăreni, Mihăileni, Ocnița-Răzeși, Rediul Mare, Taraclia de Salcie* (oiconime); *Bahna, Bălțița, Bătcăria, Făgădăul, Găunoasa, Gârlița, Izvoare, Răcărița, Sărata* (hidronime) (nu *Alexandrești, Bolboka, Kislița-Prut, Dragușani, Jeamana* etc.; *Bagna, Baltița, Batkaria, Feghedeu, Gaunosa, Ghirlița, Izvorî, Rakarița, Sarata* etc.).

Notă. Fac excepție denumirile care și-au stabilit forma regională prin tradiție: *Chetrosu, Chetroșica Veche, Drochia, Niorcani, Săghieni, Schineni, Schinoasa* etc.

2. În limbile ce utilizează grafia latină numele geografice românești se scriu ca în limba română: *Bulboaca, Cahul, Căușeni, Chișinău, Cogâlnic, Dubăsari, Gârla Mare, Orhei, Rădoaia, Sărata, Sărăteni, Soroca, Telenești, Valea Mare, Vulcănești*. În limbile ce utilizează alte grafii toponimele românești se transliterează, nu se traduc și nu se adaptează (fonetic, morfologic). Exemple pentru limba rusă: *Булбоака, Кахул, Когылник, Кишинэу, Дубэсарь, Гырла Маре, Орхей, Рэдоая, Сэрата, Сэрэтенъ, Сорока* etc. (nu *Болбоки, Кагул, Каушаны, Кишинев, Когилник, Дубоссары, Большая Гырла, Оргеев, Радоя, Сарата, Саратены, Сороки*).

3. Numele topice de altă origine (slavă, turcică etc.) de pe teritoriul Moldovei, având forme modificate și stabilite prin uz și deja oficializate în limba română, se scriu cu aceste forme:

– Fonetic și morfologic adaptate: *Carahasani, Căietu, Copceac, Hagichioi, Halahora, Pohoarna, Samurza, Căinar* (râu), *Căinari* (localitate), *Ustia, Zahorna* (nu *Kara Hasan, Kiat, Kıpceak, Hagi Kioi, Golâie Gorî, Pogorna, Musa Murza, Kainar, Kainarî, Ustie, Zagorna*).

Notă. Cu *k* (kapa) se scriu toponimele de altă origine situate în afara teritoriului Republicii Moldova: *Aksuru, Bogdanovka, Karasu, Kodima, Kursk, Kuznețk, Nikolaevka, Savranka, Starokozace*. Aceste nume nici nu se adaptează fonetic sau morfologic în limba română.

– Cu sufixe fonetic modificate: *-ău / -eu* (în loc de *-ova / -eva*): *Braicău, Delacău, Dereneu, Dubău, Teleșeu, Vasilcău, Vărăncău*; *-ăuca / -euca* (în loc de *-ovca / -evca*): *Bondareuca, Cernoleuca, Cuizăuca, Fuzăuca, Grigorăuca, Sergheuca*; *-ăuți / -euți* (în loc de *-ovți / -evți*): *Bălcăuți, Cepeleuți, Corjeuți, Cosăuți, Echimăuți, Grinăuți, Mateuți, Șirăuți*; *-inți*, cu *i*, marcă

a înmuierii (în loc de *-inți*, cu *i* plin): *Balinți, Berlinți, Procopinți*; *-iște* (în loc de *-ișce*): *Gradiște, Horodiște, Izbiște, Peciște*; *-lia* (în loc de *-lî / -li*): *Abaclia, Baimaclia, Cimișlia, Cociulia, Coștangalia, Șamalia, Taraclia*. Redarea în scris a formelor arhaice, de origine străină (slave, turcice), periclitează unitatea sistemului toponimic actual, complică comunicarea, face imposibilă identificarea numelor geografice în timp și spațiu.

4. Se scriu cu inițiale majuscule:

– Numele geografice simple (derivate și nederivate): *Aluniș, Barcul, Căpriană, Costești, Dumeni, Gârla, Japcea, Milești, Salcia, Sălcuța, Tabăra, Ungheni*.

– Numele topice compuse, la toți termenii componenți, cu excepția cuvintelor auxiliare (prepoziții, articole), dacă acestea nu se află pe primul loc: *Anenii Noi, Balta Lată, Bălțata de Sus, Ceadâr-Lunga, Gârla Mare, Gura Bâcului, Iezărenii Vechi, Jora de Sus, Larga Nouă, Salcia Mare, Tartaul de Salcie*.

– Termenii geografici (*baltă, câmpie, deal, gârlă, iezor, insulă, lac, stradă, vale* etc.), dacă fac parte din denumirile proprii geografice: *Balta Lată, Câmpia Cuboltei, Dealul Galben, Gârla Comunală, Iezerul din Sus, Lacul cu Plomână, Piața Libertății, Strada Mare, Valea Morilor*.

Notă. Termenii generici care nu fac parte din denumirile proprii geografice se scriu cu inițiale minuscule: *comuna Olănești, lacul Belevu, râul Nistru, satul Pogănești, strada Cetatea Albă*.

– Numele punctelor cardinale, dacă fac parte din denumirea proprie geografică: *Câmpia Moldovei de Sud, Gara de Sud, Podișul Moldovei de Nord*.

– Termenii calendaristici și numele sărbătorilor religioase din componența denumirilor proprii geografice: *Fântâna Bisericii, Izvorul Sânzienelor, 8 Martie (stradă), 31 August 1989 (stradă)*.

5. Datorită funcției lor individualizatoare, de concretizare și precizare a obiectelor desemnate, numele topice se scriu, de regulă, cu articolul definit (enclitic):

– Cu *-(u)l*, adesea redus la *-u*, pentru numele geografice cu forme de masculin singular: *Barcul / Barcu, Bogatul / Bogatu, Glodosul / Glodosu, Lacul / Lacu, Tinosul / Tinosu (lacuri), Frasinul / Frasinu, Furnicosul / Furnicosu (crânguri), Pietrosul / Pietrosu (deal), Râposul / Râposu*

(pârâu), *Teiu, Ulmu* (sate). În denumirile compuse notarea lui *-l* la substantivele articulate este obligatorie: *Barcul Mare, Chetrișul Nou, Dealul Înalt, Hârtopul Mic, Imașul Comunal, Izvorul Mănăstirii, Lacul Roșu, Suhatul din Sus, Vârful Scocului*.

Notă. Excepție fac toponimele românești cu scriere tradițională: *Râmnicu-Sărat, Satu-Mare, Târgu-Ocna*.

Notă. Cu substituentul *-u* se scriu toponimele provenite din antroponime (nume de familie): *Andrușu, Balabanu, Ciofu, Corbu, Dancu, Paicu, Voinescu*.

Notă. Prin tradiție și-au fixat scrierea fără articol numele de localități: *Băiuș, Goian, Hârtop, Mitoc, Otac, Plop, Puhoi, Troian*.

Notă. Fără articol se scriu numele de râuri: *Ciuluc, Ciuhur, Cogâlnic, Ialpuș, Ichel, Nistru, Prut, Racovăț, Răut*.

– Cu *-a* în structura numelor topice feminine (la singular), provenite din substantive propriu-zise sau din adjective substantivizate: *Balta, Chicera, Gârla, Glodoasa, Lunca, Măgura, Movila, Palanca, Stânca, Adâncă, Arsa, Larga, Lata, Lunga, Putreada, Ruginita, Saca, Sărata*.

– Cu *-i* pentru microtoponimele cu forme de masculin plural: *Codrii, Coșcanii, Gorganii, Ploprii, Popânzacii, Tufarii*.

– Cu *-le* pentru microtoponimele cu forme de feminin plural: *Fânețele, Fântânile, Grădinile, Hârtoapele, Humăriile, Izvoarele, Mlădițele, Ocoalele, Odăile, Prutețele, Sărăturile, Vâlcelele*.

Notă. Prin tradiție unele nume de localități și-au stabilit scrierea fără articolul *-le*: *Hârtoape, Izvoare, Vâlcele* etc.

În denumirile compuse notarea articolelor de plural *-i* și *-le* la substantivele articulate este obligatorie: *Codrii Lăpușnei, Ploprii din Deal, Tufarii de pe Coastă; Fânețele din Luncă, Humăriile Vechi, Izvoarele din Hârtop, Prutețele din Jos*.

6. Se scriu într-un cuvânt:

– Toponimele provenite din antroponime compuse: *Doibani, Moșandrei, Negruvodă, Șaptebani*.

– Numele topice care prin tradiție grafică prezintă un grad avansat de fuziune a elementelor componente și care se comportă în flexiune

ca un singur cuvânt: *Câmpfrumos* (gen. *a Câmpfrumosului*), *Supaturi* (gen. *a Supaturilor*, ac. *în Supaturi*). Cf. *Câmpulung* (gen. *a Câmpulungului*)...

7. Se scriu cu cratimă (liniuță de unire):

– Toponimele compuse din două substantive (nume topice) cu formă de nominativ-acuzativ: *Ceadâr-Lunga*, *Câmpul-Ocoliș*, *Gârla-Joseni*, *Câșlița-Prut*, *Grinăuți-Moldova*, *Grinăuți-Raia*, *Plop-Știubei*, *Pripiceni-Curchi*, *Reteni-Vasileuți*.

– Numele topice compuse al căror termen secund reprezintă un substantiv cu funcție de identificare: *Etulia-Sat*, *Etulia-Gară*, *Răcărița-Baltă*, *Răcărița-Gârlă*, *Schinoasa-Deal*, *Schinoasa-Vale*, *Telenești-Sat*, *Telenești-Târg*.

– Compusele toponimice alcătuite dintr-un nume comun și un nume topic propriu-zis: *Slobozia-Horodiște*, *Slobozia-Vărăncău*, *Târgul-Vertiujeni*, *Vadul-Rașcov*.

– Denumirile geografice compuse comemorative (de localități, străzi, piețe etc.), ce reproduc numele unor personalități din istoria și cultura națională, acestea fiind compuse dintr-un nume de persoană și un nume comun care indică un rang, grad sau funcție: *Cuza-Vodă*, *Mihalcea-Serdarul*, *Mihnea-Vodă*, *Ștefan-Vodă*, *Vlaicu-Pârcălab*.

8. Se scriu despărțite (separat):

– Compusele toponimice din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ (cu excepția celor de la punctul 7): *Balta Paicu*, *Bariera Sculeni*, *Dealul Visoca*, *Lacul Manta*, *Pădurea Strelețchi*, *Șoseaua Hâncești*.

– Numele topice compuse din substantiv în nominativ + substantiv în genitiv: *Bălțile Prutului*, *Câmpia Cuboltei*, *Codrii Bâcului*, *Colinele Tigheciului*, *Delta Dunării*, *Depresiunea Ialpugului*, *Gârla Zăvoiuului*, *Gura Căinarului*, *Izvorul Mănăstirii*, *Lacul Cucoarelor*, *Limanul Nistrului*, *Piața Unirii*, *Valea Coloniței*, *Valea Norocului*.

– Denumirile compuse dintr-un substantiv și un adjectiv: *Balta Albă*, *Barcul Lemnos*, *Câmpul Drept*, *Cotul Mare*, *Dealul Înalt*, *Drăgușenii Noi*, *Dubăsarii Vechi*, *Gârla Îngrădită*, *Hârtopul Mare*, *Obreja Nouă*, *Racovățul Sec*, *Valea Adâncă*.

– Toponimele compuse după modelul substantiv + prepoziție + substantiv (sau adverb): *Albota de Jos*, *Bahna din Sus*, *Balta cu Flori*, *Cu-*

hureștii de Sus, Jora de Mijloc, Mahalaua din Deal, Prutețul cu Nuferi, Taraclia de Salcie.

– Numele topice formate dintr-un substantiv precedat de un numeral: *Doi Brazi, Cinci Izvoare, Șapte Fântâni, Trei Movile.*

– Toponimele provenite dintr-un substantiv precedat de o prepoziție: *După Deal, Între Stânci, La Movilă, Pe Bahnă, Peste Pârâu, Sub Cetate.*

– Compusele din mai mulți termeni constituenți: *Câmpia Moldovei de Sud, Fântâna cu Cumpănă din Deal, Izvorul de sub Dealul Măgurii, Podișul Moldovei Centrale, Poiana din Pădurea Vărzăreștilor, Șipotul de sub Stânca Detunată.*

Notă. Toponimele comemorative, provenite de la nume de persoane formate din mai mulți termeni de compunere, se scriu în conformitate cu normele ortografice privind numele de persoane respective: *Alexandru cel Bun, Alexandru Ioan Cuza, Barbu Delavrancea, Mihail Kogălniceanu, Mircea cel Bătrân, Ioan Vodă Viteazul, Ștefan cel Mare și Sfânt.*

Despărțit (separat) se scriu și toponimele aghionimice: *Biserica Sfinții Petru și Pavel, Brațul Sfântul Gheorghe (braț al Dunării), Parcul Sfânta Maria.*

9. Pentru următoarele nume geografice se recomandă forma de genitiv a componentului determinativ: *Câmpia Cuboltei, Colinele Tigheciului, Dealurile Ciulucurilor, Podișul Cogălnicului, Podișul Racovățului* (nu *Câmpia Cubolta, Colinele Tigheci, Dealurile Ciuluc, Podișul Cogălnic, Podișul Racovăț*).

10. În derivatele toponimice românești sufixele se scriu și se rostesc conform normelor ortografice:

-eni (cu e nu cu ă): *Brătușeni, Cotiujeni, Dondușeni, Strășeni, Vertiujeni* (nu *Brătușăni, Cotiujăni, Dondușăni, Strășăni, Vertiujăni*);

-eni (nu -ani): *Brătușeni, Căușeni, Crăsnășeni, Dondușeni, Hăsnășeni, Rogojeni, Tătărășeni* (nu *Brătușani, Căușani, Crăsnășani, Dondușani, Hăsnășani, Rogojani, Tătărășani*);

-ani / -eni, -ești (fără articolul enclitic de plural, pentru formele inițiale, de bază): *Băxani, Căplani, Răducani, Șofrâncani* (nu *Băxanii, Căplanii, Răducanii, Șofrâncanii*); *Butuceni, Cărpineni, Moșeni, Teșcurenii* (nu *Butucenii, Cărpinenii, Moșenii, Teșcurenii*); *Brănești, Costești, Florești, Pânășești* (nu *Brăneștii, Costeștii, Floreștii, Pânășeștii*);

-ar (cu a nu cu ă sau e): *Cenușarele, Dealul Doboșarilor, Mahalaua Călușarilor* (nu *Cenușările, Dealul Doboșerilor, Mahalaua Călușerilor*);

-atic (cu i nu cu e): *Iernatic, Prăvălatic, Tomnatic, Văratic* (nu *Iernatec, Prăvălatec, Tomnatec, Văratec*).

11. Denumirile geografice românești se accentuează în rostire la fel ca și cuvintele din care provin: *Brâniștea, Brănești, Colonîta, Condrîța* (din antrop. *Condrîță*, derivatul lui *Condrea* cu suf. -iță), *Dânia Mănăstirii, Dédina, Feredéul, Furnicósul, Lăcoviștea, Nămoálele, Ocnîța, Poiána Veveriței, Ráriștea, Șipotele, Tâinițele*. Pe hărți, în lucrările de specialitate accentul toponimelor românești nu se notează, de regulă. Numele geografice străine își mențin accentul grafic din limbile de origine: *Asunción, Lomé, Malé, San Hosé, Yaoundé*.

Numele topice de importanță istorică, asemenea monumentelor de cultură și relicvelor naturii, trebuie ocrotite în conformitate cu legislația în vigoare. Numai prin eforturi comune, numai prin interesul, grija și truda intelectualilor, a specialiștilor și entuziaștilor, vom contribui eficient și sigur la restabilirea fondului toponimic tradițional, la renașterea și reglementarea onomasticii naționale. Să utilizăm numele noastre proprii cu formele lor autentice și corecte, să le păstrăm intacte, așa cum ni s-au transmis din generație în generație, strălucite de înțelepciunea poporului, întru binele și folosul urmașilor, întru memoria strămoșilor.

Referințe bibliografice

1. С. Бережан, А. Еремия, *К вопросу восстановления и охраны исторических географических названий* // Вторая всесоюзная научно-практическая конференция „Исторические названия – памятники культуры. Сборник материалов”, Moscova, 1991, tom. I, p. 33-45.
2. *** *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, 1982, p. XXI-XXXIII.
3. Anatol Eremia, Viorica Răzvanț, Lilia Stratu, *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*, Chișinău, 1996, p. 135-136.
4. Anatol Eremia, *Nomenclatorul localităților din Republica Moldova*, Chișinău, 2001, p. 124-125.
5. *** *Normele ortografice, ortoepice și de punctuație ale limbii române*, Chișinău, 1991, p. 52-53, 59-61.